Відгук рецензента
на дисертацію
Сарапій Мар’яни Миколаївни
«Медіатизація історичної пам’яті в умовах російсько-української війни»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)
за спеціальністю 061 «Журналістика»

Актуальність обраної теми дослідження. Медіа є інструментом формування і підтримки національних наративів. В умовах війни формування пам’яті про події російсько-української війни, а також історичної пам’яті відбувається із використанням цифрових технологій, соціальних медіа, медіаредакцій, мистецьких заходів, тож медіатизація є не лише культурним явищем, а стає інструментом формування стратегії національної безпеки, виживання та дипломатії. Серед функцій медіатизації пам’яті є фіксація воєнних злочинів, коли медіаматеріали у соцмережах стають не просто контентом, а верифікованим архівом злочинів агресора; конвертація емпатії іноземної аудиторії у реальну фінасову та військову допомогу України; персоналізацію національної пам’яті через індивідуальні досвіди переживання втрати в умовах війни; протистояння дезінформації Росії, фальсифікації нею історії; рефлексія втрати та колективне переживання болю через індивідуальні долі людей зафіксовані у соціальних медіа. Цей процес збереження переосмислення та поширення історичного досвіду через медіа стає темою наукового дослідження Сарапій Маряни Миколаївни. Тема її дисертаційного дослідження є безумовно актуальною, своєчасною та має суттєве значення як для розвитку теорії соціальних комунікацій і журналістики, так і для практичної реалізації державної політики пам'яті України.

В умовах повномасштабної агресії РФ проти України історична пам'ять перетворюється з соціокультурного феномену на стратегічний ресурс національної безпеки, інструмент деколонізації, дерусифікації та супротиву ворожій дезінформації. Дослідження відповідає сучасним глобальним і

вітчизняним тенденціям у галузі *Memory Studies* та теоріях медіатизації (С. Гьярвард, А. Гепп, Е. Госкінс, С. Мандолессі тощо).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації.

В першому розділі «Теоретико-методологічні та практичні засади дослідження медіатизації історичної пам’яті» приділено увагу теоретичному осмисленню ключових концептів та впливу цифрових технологій на процеси пам'ятання, подано характеристику концептів «колективна пам’ять» та «історична пам’ять» у міждисциплінарному дослідженнях memory studies, зокрема, розкрито понятійно-термінологічний апарат (визначення «колективної», «історичної», «соціальної», «культурної» та «комунікативної» пам'яті). Авторка аналізує відповідний науково-теоретичний масив досліджень М. Гальбвакса, П. Нора, Я. Ассманна, А. Ассманн, Дж. Оліка та інших дослідників.

Важливим для розуміння феномену історичної пам’яті в медіадіяльності опрацьовано концепції С. Гьярварда, Е. Госкінса, Ф. Кротца, А. Геппа та обґрунтовано поняття медіа як активних «агентів пам’яті». Авторка аналізує вплив цифровізації, алгоритмів соціальних мереж та штучного інтелекту на трансформацію традиційних архівів у нові мережеві формати пам’ятання («пам’ять за запитом», «цифрові гейткіпери»).

У другому розділі «Структурно-функціональний вимір комеморативних практик у соціальнокомунікаційній парадигмі» розкрито методологію, нормативну базу, проаналізовано сприйняття історичної інформації аудиторією. Обґрунтовано авторську трикомпонентну модель медіатизації (когнітивний, комунікаційний та соціокультурний виміри), систематизовано медійні ефекти (інформаційні, соціальні, культурні, комунікаційні, технологічні) та описано застосування моделі PESO. В розділі аналізується законодавча база (зокрема, Закон України «Про засади державної політики національної пам’яті Українського народу»), діяльність державних інституцій (УІНП, музеї, заповідники) та процеси деколонізації, дерусифікації й декомунізації.

Важливим для розуміння взаємодії інформації історичної пам’яті із аудиторією є проведено опитування, яке має на меті дослідити сприймання, інтерпретації та поширення історичної інформації в контексті російсько-української війни користувачами соціальних медіа. В процесі дослідження опрацьовано анкети 403 респондентів та інтерпретовано результати анкетування щодо джерел знань про історію, довіри до медіа, ставлення до викривлення фактів та використання цифрових практик вшанування як форми громадянського спротиву.

У третьому розділі «Форми та напрями медіатизація історичної пам’яті в медіа» розглянуто практичні кейси, проаналізовано конкретні медіапроєкти, зокрема, досліджено специфіку функціонування платформи «Меморіал» та її сторінок у соцмережах (Facebook, Instagram, TikTok) як інноваційної моделі цифрової комеморації загиблих у війні, а також інтерв’ю з її керівницею Гаяне Авакян. Проаналізовано регіональний медіадискурс на прикладі муніципального телеканалу Запоріжжя «МТМ» (зокрема авторських проєктів «Місто-Україна», «Істфакт») та висвітлено роль місцевих агентів пам’яті в умовах прифронтового регіону.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. Результати дослідження пройшли належну наукову апробацію: Опубліковано 13 наукових праць за темою дисертації (з яких 4 — статті у фахових виданнях України, у т.ч. періоду 2025–2026 рр.). Результати висвітлено на 9 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Результати впроваджено в авторські медійні проєкти («Місто-Україна», «Істфакт») на регіональному телебаченні.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів

Одержані результати дослідження дозволяють вирішити наукову проблему, яка полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному осмисленні механізмів медіатизації історичної пам’яті як чинника національної безпеки, інформаційного спротиву та формування нової комеморативної культури України в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Авторка пропонує трикомпонентну модель медіатизації історичної пам’яті, що синтезує когнітивний, комунікаційний та соціокультурний виміри із врахуванням вертикальних (державних) і горизонтальних (громадських/мережевих) векторів поширення інформації.

В дослідженні також удосконалено комунікаційну модель PESO саме в контексті медіатизації історичних інформаційних потоків, що дозволяє структурувати канали комунікації в сучасному цифровому середовищі.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

1. У роботі недостатньо уваги приділено власному досвіду авторки щодо створення журналістського контенту в межах її професійної діяльності. Журналістська практика в умовах війни дає унікальну можливість висвітлити специфіку роботи з чутливими темами (вшанування пам’яті загиблих, інтерв’ю з постраждалими, етичні дилеми, самоцензура та психологічна травматизація медійника). Натомість у дисертації переважає аналіз інших медіапроєктів (зокрема платформи «Меморіал»)

2. Специфічна аудиторія вибірки опитування вимагає більш детальних глибинних інтерв’ю із медіакреаторами історичного контенту та контенту пам’яті. Кількісне анкетування серед користувачів соцмереж дозволяє зафіксувати тренди сприйняття інформації споживачами. Проте створення комеморативного контенту під час війни – це складний, етично чутливий процес, який регулюється редакційними політиками, внутрішніми переконаннями та особистим досвідом авторів, тож щоб глибше зрозуміти механізми медіатизації, дисертантці варто було б залучити метод напівструктурованих або глибинних інтерв’ю безпосередньо з медіакреаторами – журналістами, документалістами, редакторами.

3. У підрозділі 3.2 аналізується досвід Запорізького регіону. Було б доцільно коротко порівняти виявлені тенденції з локальними медіапрактиками інших прифронтових або деокупованих регіонів України для узагальнення типології регіональної комеморації, адже в опитуванні брали участь мешканці Харківської області, тому можна було б залучити цей досвід створення медіапродуктів історичної пам’яті.

Висловлені рекомендації спрямовані передусім на уточнення окремих аспектів дослідження та посилення обґрунтованості представлених у ньому положень і висновків, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження та його наукової новизни, теоретичного й практичного значення.

Загальний висновок

Дисертація Сарапій Мар'яни Миколаївни «Медіатизація історичної пам'яті в умовах російсько-української війни» є самостійним, завершеним дослідженням, що вирішує важливе наукове завдання щодо визначення закономірностей, форм і механізмів трансформації історичної пам'яті засобами масмедіа та цифрових платформ під час сучасної війни.

За своєю актуальністю, науковою новизною, теоретичним значенням, обсягом виконаної роботи та оформленням дисертація повністю відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії з галузі знань – 06 Журналістика за спеціальністю 061 – журналістика, а її авторка — Сарапій Мар'яна Миколаївна — заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 061 «Журналістика».

Рецензент:
доктор наук із соціальних комунікацій,
професор кафедри журналістики
Запорізького національного університету Л.В. Чернявська-Ломакіна